

3. ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

УДК 332.3

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ДИФЕРЕНЦІАЛЬНОГО РЕНТНОГО ДОХОДУ НА ОРНИХ ЗЕМЛЯХ

І.С. Смага¹

Наведено сучасні аспекти проблеми визначення диференціального рентного доходу на орних землях за прописом чинного нормативного документа з нормативної грошової оцінки земель, за нормативами урожайності зернових культур та виробничих витрат, а також проаналізовано закономірності його формування у сучасних економічних умовах господарювання. Запропоновано метод визначення величини ресурсного урожаю культур на агропромислових групах ґрунтів за забезпеченістю їх поживними речовинами, який може бути використано як нормативний урожай у розрахунках диференціального рентного доходу.

Ключові слова: диференціальний рентний дохід, економічна оцінка земель, продуктивність земель, природний урожай, нормативний урожай, нормативні витрати, зернові культури, озима пшениця, окупність витрат, агропромислова група ґрунту.

Постановка проблеми. В основу розрахунку нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення станом на 1.07.1995 р. було покладено диференціальний рентний дохід, який створюється під час вирощування зернових культур. Однак, за відсутності інформації щодо вихідних показників економічної оцінки землі на аграрних підприємствах в умовах зміни економічних умов господарювання, визначення диференціального рентного доходу за чинними нормативними документами, а отже, й оновлення результатів нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення, стає неможливим. Тому важливим завданням постає удосконалення методологічних основ визначення диференціального рентного доходу з урахуванням сучасних економічних та технологічних факторів вирощування зернових та зернобобових культур та наявної інформаційної бази.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зважаючи на важливість показника диференціального рентного доходу, дослідники пропонують нові методи його визначення, насамперед на орних землях. Як інформаційну базу пропонують скористатися результатами господарської діяльності аграрних підприємств за останні 5-7 років, реальною урожайністю сільськогосподарських культур та технологічними затратами на їх вирощування з урахуванням витрат на застосування сучасної техніки, оплату праці, вартості матеріально-технічних ресурсів [6], нормативною урожайністю культур і технологічними затратами на їх вирощування [2, 7], величиною природного урожаю і середньою його собівартістю на конкретній земельній ділянці [8]. Тому важливо вибрати найбільш доступні методи визначення диференціального рентного доходу, а отже, й отримання

об'єктивних показників нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення.

Мета статті – запропонувати методи визначення нормативної урожайності для розрахунку диференціального рентного доходу в розрізі окремих агропромислових груп ґрунтів орних земель за наявною інформаційною базою.

Виклад основних положень дослідження. За результатами проведення останнього туру робіт з міжгосподарської економічної оцінки земель сільськогосподарського призначення (як загальної, так і оцінки за ефективністю вирощування окремих культур) диференціальний рентний дохід в грошовому вираженні розраховували як показник, що відображає загальну дохідність використання земель з одночасним урахуванням їх якості та рівня інтенсивності землеробства. Матеріальною основою диференціального рентного доходу на землях сільськогосподарського призначення є різниця між вартістю валової продукції та сукупними витратами на її виробництво з урахуванням нормативного прибутку, який під час проведення останнього туру робіт з економічної оцінки земель було прийнято на рівні 35 % від виробничих витрат. Він виникає внаслідок вищої продуктивності праці на кращих та середніх за якістю землях завдяки створенню додаткового продукту та є узагальнюючим показником економічної оцінки та найбільш інтегрованим кількісним відображенням різниці в економічному ефекті від використання різних за якістю земель.

Для розрахунку диференціального рентного доходу з 1 га орних земель по Україні для нормативної грошової оцінки використано економічні показники вирощування зернових культур на аграрних підприємствах п'ятирічного періоду (1986-1990 рр.), який характеризувався найвищою ефективністю виробництва, а отже, було дотримано одного з найважливіших принципів оцінки – найкращого та найбільш ефективного використання земель. Згідно з проведеними розрахунками, на орних землях по Україні за середніми показниками господарської діяльності сільськогосподарських підприємств з виробництва зернових і зернобобових культур (без кукурудзи) за 1986-1990 рр. формувався диференціальний рентний дохід у розмірі 7,4 ц/га зерна. З урахуванням абсолютного рентного доходу (1,6 ц/га) величина загального диференціального рентного доходу становить 9,0 ц/га [4].

Після визначення диференціального рентного доходу по Україні, його визначають за адміністративними областями, районами та сільськогосподарськими підприємствами. Чинна методика нормативної грошової оцінки земель не передбачає визначення цього показника в розрізі окремих агропромислових груп ґрунтів сільськогосподарського підприємства.

Показники продуктивності земель, ефективності їх використання та дохідності (диференціальний рентний дохід) в абсолютних та відносних одиницях, які було отримано за результатами останнього туру робіт з економічної оцінки земель в умовах стабільності цін на сільськогосподарську та промислову продукцію для потреб сільського господарства, були достатньо об'єктивними для того часового періоду. Вони відображені в шкалах економічної оцінки агропромислових груп ґрунтів за ефективністю вирощування зернових культур (без кукурудзи) у розрізі земельно-оціночних районів.

¹ проф. І.С. Смага, д-р біол. наук – Чернівецький НУ ім. Юрія Федьковича

У нових економічних умовах господарювання значення диференціального рентного доходу по Україні, що отримують під час вирощування зернових і зернобобових культур були досить динамічними – від від'ємних значень у 1998-99 рр. до 3,0-7,6 ц/га – у 2001-2007 рр. Таке зростання його величини стало підставою для висновку щодо потреби оновлення показників нормативної грошової оцінки орних земель на сучасній інформаційній основі [7]. Однак у наступні роки його величина знову була від'ємною [5]. Отже, значення диференціального рентного доходу, визначені за результатами господарської діяльності аграрних підприємств у сучасних економічних умовах, не можна вважати об'єктивними.

Проблема визначення диференціального рентного доходу на рівні аграрних підприємств за апробованою під час останнього туру робіт з економічної оцінки землі методологічною базою ускладнюється відсутністю інформації щодо сучасних значень потрібних вихідних показників, зокрема через спрощення, а нерідко й відсутність відповідного обліку та звітності.

Зміна меж існуючих та формування нових землекористувань, зростання собівартості сільськогосподарської продукції через різке підвищення цін на пально-мастильні матеріали, добрива, засоби захисту рослин, швидші темпи подорожчання виробництва сільськогосподарської продукції порівняно зі зростанням ринкових цін на неї дали підстави запропонувати розраховувати диференціальний рентний дохід на окремих агровиробничих групах ґрунтів, у розрізі природно-сільськогосподарських районів за показниками нормативних виробничих витрат на вирощування зернових культур без кукурудзи та нормативної їх врожайності [2].

За величину нормативного (природного урожаю зернових культур без застосування добрив) пропонують брати величини за результатами польових дослідів, проведених науково-дослідними установами на найпоширеніших агровиробничих групах ґрунтів [7]. Однак, при їх екстраполяції на оцінювані ґрунти не враховують реального їх стану та рівня родючості, зумовленого вмістом поживних речовин. Від фактичної забезпеченості ґрунтів рухомими формами елементів мінерального живлення рослин та реакції ґрунтового розчину безпосередньо залежить величина врожаю культурних рослин.

Пропонована нами методика визначення рівня ресурсного врожаю сільськогосподарських культур передбачає використання даних, систематично отримуваних обласними філіями "Держґрунтохорони" у процесі агроecологічного моніторингу щодо забезпеченості агровиробничих груп ґрунтів лужногідролізованим азотом, рухомим фосфором та обмінним калієм [3]. Потреби різних культур в елементах живлення (НРК) відображаються даними щодо їх вносу урожаєм основної та відповідною кількістю побічної продукції [1].

Алгоритм визначення ресурсного урожаю культури такий. За вмістом в орному шарі ґрунту елемента живлення (в мг/кг ґрунту) та величиною коефіцієнта його використання з ґрунту (%), розраховують ту кількість елемента живлення, що може бути використана з ґрунту рослиною (в кг/га). Поділивши отримані показники стосовно кожного з елементів живлення на виніс їх одиницею урожаю основної та відповідною кількістю побічної продукції (в кг/ц), отримуємо величину можливого урожаю за вмістом кожного з елементів живлення у ґрунті (у ц/га). Середнє гармонічне значення отриманих показників є величиною мож-

ливого ресурсного урожаю культури відповідно до забезпеченості ґрунту основними елементами мінерального живлення рослин. Використання такого методу усереднення, на відміну від інших, дає змогу об'єктивно врахувати закон обмежувального фактора, тобто якщо вміст одного з елементів забезпечує формування невисокого врожаю, то і загальна величина ресурсного урожаю теж не буде високою. Наприклад, на дерново-опідзолених та буроземно-опідзолених ґрунтах у межах Сторожинецького земельно-оцінного району Чернівецької обл. величина ресурсного урожаю озимої пшениці лімітується низькою їх забезпеченістю рухомим фосфором та обмінним калієм (табл.). Величина ресурсного урожаю озимої пшениці становить 9,2-11,6 ц/га.

Табл. Розрахунковий рівень урожайності озимої пшениці на профільно-диференційованих ґрунтах

Агровиробнича група ґрунту, шифр та назва	Можливий урожай за вмістом у ґрунті елемента живлення, ц/га			Ресурсний урожай, ц/га
	N	P ₂ O ₅	K ₂ O	
14 д – дерново-опідзолені глейові	21,8	13,9	7,0	11,6
27 е – дерново-опідзолені глейові осушені	19,8	7,4	7,2	9,2
18 д – дерново-опідзолені поверхнево-оглені	25,0	5,2	12,8	9,7
182 д – буроземно-опідзолені глеюваті	23,7	9,8	8,3	11,4

Використання фактичних виробничих витрат вважається недоречним, оскільки витрати мають відображати технологію вирощування зернових культур у певній природно-кліматичній зоні. Нормативний рівень витрат визначається кількістю здійснюваних технологічних операцій під час вирощування культури, використовуваними технічними засобами, питомим опором ґрунтів, технологічними умовами земельних ділянок тощо. Його доцільно розраховувати на основі технологічної собівартості продукції, без урахування внесення добрив та з урахуванням транспортних витрат щодо конкретної земельної ділянки, а також єдиних щодо всіх агрогруп біржових чи нормативних цін реалізації зерна [7, 8]. Розрахунок нормативного диференціального рентного доходу та, на його основі, нормативної грошової оцінки 1 га агрогрупи ґрунту в натуральному вираженні (ц/га зерна) можливо провести за прописом чинного нормативного документа [4]. Такий методичний підхід забезпечує можливість встановлення нормативної грошової оцінки кожної агровиробничої групи ґрунту та складання оцінної шкали в межах природно-сільськогосподарського району.

Висновки. Потреба у розробленні методичних основ визначення диференціального рентного доходу на землях сільськогосподарського призначення на сучасній інформаційній базі зумовлена потребою оновлення результатів нормативної грошової оцінки. Розрахунок диференціального рентного доходу, який створюється при виробництві зернових культур в розрізі окремих агровиробничих груп ґрунтів природно-сільськогосподарського району, в сучасних економічних умовах господарювання можливо провести за нормативною урожайністю зернових, технологічними витратами та біржовою ціною зерна.

Для врахування сучасного стану забезпеченості ґрунтів поживними речовинами запропоновано методика визначення величини ресурсного урожаю ози-

мої пшениці, який може бути використано як нормативний урожай у разі відсутності відповідних даних польових дослідів на конкретних агропроблемних групах ґрунтів.

Література

1. Городній М.М. Агрохімічний аналіз : підручник [для студ. ВНЗ] / М.М. Городній, А.П. Лісовал, А.В. Бикін та ін.; за ред. М.М. Городнього. – К. : Вид-во "Арістей", 2005. – 468 с.
2. Мессель-Веселяк В.Я. Удосконалення грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення / В.Я. Мессель-Веселяк, М.М. Федоров // Економіка АПК : міжнар. наук.-виробн. журнал. – 2002. – № 8. – С. 10-16.
3. Методика агрохімічної паспортизації земель сільськогосподарського призначення : нормативний документ; ред. С.М. Рижук, М.В. Лісовий, Д.М. Бенцаровський. – К. : Вид-во "Либідь", 2003. – 64 с.
4. Методика грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення та населених пунктів (тимчасова) // Земельні відносини в Україні : наук. журнал. – К. : Вид-во "Урожай", 1998. – С. 385-391.
5. Солов'яненко Н. Оцінка земель в Україні: історичні та методичні аспекти / Ніна Солов'яненко // Землепорядний вісник. – 2014. – № 2. – С. 36-39.
6. Третяк А.М. Оцінка сільськогосподарських земель у США та Україні / А.М. Третяк // Вісник аграрної науки : наук.-теорет. журнал НААН України. – 2002. – № 9. – С. 80-84.
7. Федоров М.М. Нормативна грошова оцінка земель як складова механізму регуляторної політики держави / М.М. Федоров // Економіка АПК : міжнар. наук.-виробн. журнал. – 2009. – № 11. – С. 3-10.
8. Юхновський І.Р. Землекористування в Україні: ефективність управління / І.Р. Юхновський, А.М. Третяк // Вісник аграрної науки : наук.-теорет. журнал НААН України. – 2005. – № 7. – С. 5-10.

Надійшла до редакції 16.06.2016 р.

Смага І.С. Методические аспекты определения дифференциального рентного дохода на пашне

Приведены современные аспекты проблемы определения дифференциального рентного дохода на пашне в соответствии с действующим нормативным документом по нормативной денежной оценке земель, по нормативам урожайности зерновых культур и производственным затратам, а также проанализированы закономерности его формирования в современных экономических условиях хозяйствования. Предложен метод определения величины ресурсного урожая на агропроизводственных группах почв по обеспеченности их питательными веществами, который может быть использован в качестве нормативного урожая при расчетах дифференциального рентного дохода.

Ключевые слова: дифференциальный рентный доход, экономическая оценка земель, природный урожай, нормативный урожай, нормативные затраты, зерновые культуры, озимая пшеница, окупаемость затрат, агропроизводственная группа почвы.

Smaga I.S. Methodological Aspects of Differential Rental Income Calculation on Arable Land

Advanced aspects of the differential rental income definition on arable land according to legal regulations of monetary value of land, to standards of productivity crops and production costs are shown, and also the patterns of its formation in the current economic conditions are analyzed. The method for the resource harvest crops determination of soil groups is suggested for their supply of nutrients, which can be used as a normative crop for differential rental income calculation.

Keywords: differential rental income, land valuation, land productivity, natural crop, normative crop, normative costs, crops, winter wheat, cost recovery, soil groups.

УДК 657.372.5

ДОСТОВІРНІСТЬ ОЦІНЮВАННЯ ОБ'ЄКТІВ ФІНАНСОВОГО ОБЛІКУ

Г.В. Нашкерська¹

Визначено передумови, якісні характеристики та чинники достовірної оцінки об'єктів бухгалтерського обліку шляхом аналізу праць науковців та нормативних актів. Розкрито суть і вплив невизначеностей та асиметричної інформації на прийняття рішень щодо діяльності підприємств та оцінювання активів. Ідентифіковано базові методи, використання яких обтяжене системними і несистемними ризиками оцінки – справедлива вартість продажу (за відсутності відкритих даних про ціни активного ринку) та цінність використання. Досліджено вплив рівня ризиків на достовірність отриманого результату оцінювання.

Ключові слова: вимірювання, активи, справедлива вартість, цінність використання, систематичний і несистематичний ризик.

Актуальність дослідження. Інформаційні потоки, що формуються у системі бухгалтерського обліку, мають урівноважувати вплив факторів зовнішнього середовища і внутрішніх показників діяльності підприємства для забезпечення різних груп користувачів достовірною інформацією про фактичну наявність та зміни економічних ресурсів у попередньому звітному періоді та потенційну здатність генерувати грошові потоки у майбутньому. Гарантією корисності облікової інформації є її актуальність і точність подання, які значною мірою підтримуються достовірною оцінкою об'єктів. Важливим чинником актуальності й точності облікових даних є рівень похибки вимірювання, яка здебільшого, виникає у випадках, коли вартість активу чи зобов'язання є неспостережною й має бути оцінена з використанням розрахункових методів. Спостережність в оцінюванні об'єктів бухгалтерського обліку найчастіше досягається на дату первинного визнання (за сумою ідентифікованих витрат) і на дату продажу (балансу), якщо основною оцінкою є справедлива вартість, встановлена шляхом котирування ідентичних активів на відкритих ринках. Усі інші випадки вимірювання вартості обтяжені невизначеностями, які впливають на достовірність отриманого результату.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд останніх досліджень і публікацій стосовно зазначеної проблеми дав змогу встановити, що питання дослідження оцінок здійснювали науковці С.Ф. Голова, В.Г. Швець, Л.Г. Ловінська, Ф.Ф. Бутинець, В.Ф. Палій, Я.В. Соколов, Н.М. Малюга, які розглядали їх з позиції реальності. Так, В.Г. Швець [1] та Ф.Ф. Бутинець [2] розглядали результат процедур оцінювання з позиції реальності, під якою розуміли об'єктивну відповідність об'єктів обліку їх фактичній величині, відображення в грошовому вимірнику дійсної величини господарських засобів і операцій, одночасно вважаючи, що вона має бути незмінною й однаковою протягом тривалого часу на всіх підприємствах. Проте визначене вченими поняття єдності оцінки неповною мірою задовольняє критерій достовірності, оскільки вартість об'єктів залежить від цільового призначення та волатильності ринкових цін.

Малюга Н.М. доповнює вимоги до оцінювання поняттям надійності, яка передбачає зниження корисності фінансової інформації через можливі похибки

¹ доц. Г.В. Нашкерська, канд. екон. наук – Львівський НУ ім. Івана Франка